

Augustinum ipsum in præsenti questione accommodare possumus. Addo etiam Patres, in primitiva Ecclesia, consulto, quando agabant de sacramento, obscure fuisse locutos, tegendo mysterium propter infideles et Gentiles, et ideo libenter usos fuisse nominibus symbolicis; unde Theodor., dialog. 2, post medium: *Non oportet, inquit, aperte dicere, est enim verisimile adesse aliquos non initiatos;* et August., serm. 2 de Verbis Apostol., et alii, cum loquuntur de hoc sacramento, sœpe interponunt haec verba: *Norunt fidèles, vel similia, quibus satis indicant majus latere mysterium in hoc sacramento, quam nudam significationem.*

29. *Ad locos S. August. respondetur.* — Ex his ergo facile possunt omnia citata testimonia intelligi; majoris tamen claritatis gratia breviter per singula discurremus. Primus igitur Augustini locus supra tractatus est, similiter et secundus. Quibus addendum est, regulam illam, quam loco illo de doctrina christiana tradit, scilicet, quando Scripturae præceptum videtur flagitium continere, figurate esse intelligendum, nec esse ita sumendum, ut pro uniuscujusque arbitrio ita liceat interpretari; quando enim Abrahæ præceptum fuit, ut filium occideret, vel Oseæ, ut mulierem forniciariam acciperet, possent quidem haec homini videri flagitia, et tamen non propterea metaphorice, sed proprie intelligenda sunt, unde idem August., lib. 2 contra Adversar. leg. et Prophe., c. 9: *Secundum fideli regulam, inquit, proprietas verborum servanda est.* Metaphora vero vel figura solum ex ipsam Scriptura, vel ex sano Ecclesiæ sensu, quantum ad vi- tandum apprens flagitium fuerit necessaria, adhibenda est, et ita in præsenti mysterio rei proprietas retinenda est, figura vero dicitur esse quoad modum, quia Christus non in propria specie, sed sub aliena sumendus est; et ita posset eadem Augustini regula contra hæreticos retorqueri, quia ubi sine flagitio vel absurditate servari potest proprietas verborum, retinenda est; sed Christum esse præsentem in hoc sacramento, nullum est flagitium, nihilque absurditatis continet, sed magnum Dei mysterium ac beneficium; ergo proprie intelligendum est. Adde etiam interdum dici, Scripturam figurate loqui, non quoad verba, sed quoad rem, quia nimis in re ipsa latet mysterium, non quia sit figura seu metaphora in verbis, sicut cum ait Paulus ad Galat. 4, per allegoriam dictum esse, quod Abraham duos filios habuit, non excludit fidem historicæ, sed dicit in illa contineri mys-

terium. Sic ergo præsenta Christi in hoc sacramento, licet vera sit et realis, tamen, quia simul est sacramentalis et significativa, ac occulta, ideo etiam figuralis dici potest. Ad tertium ex Psalmo 3, respondetur primum, Christum dando hoc sacramentum dedisse signum corporis sui, non tamen vacuum, sed plenum eodem corpore; dedit enim sacramentum sensibile, quod revera signum est corporis in eo contenti, quod etiam est signum vel figura sui ipsius in propria specie existentis; vox enim figura, ut dixi, non semper excludit veritatem, sicut ad Hebr. 1, dicitur *Filius figura substantia Patris,* non quia veritate substantiae careat, sed quia per illam Patrem repræsentat. Sic igitur hoc mysterium dicitur figura Christi, non quia veritate illius careat, sed quia illum in propria specie et passionem ejus repræsentat. Quartum testimonium eundem omnino habet sensum. Atque idem judicium est de quinto; illa enim particula *secundum quemdam modum,* non excludit veritatem præsentiae, sed excludit naturalem modum existendi, quem solent habere res, cum absolute et simpliciter existere dicuntur; sicut ibidem dicit, quotidie immolari in sacramento secundum quemdam modum, quia revera licet quotidie sacrificetur, non tamen illo modo cruento, quem immolatio præ se ferre videtur, qui modus in hoc sacrificio quotidiano repræsentatur, et ita hoc mysterium et est verum sacrificium, et est sacrificium passionis Christi secundum quemdam modum, scilicet repræsentativum; sic ergo hoc sacramentum, licet sit verum corpus Christi, dicitur tamen esse illud, secundum quemdam modum, per comparationem ad idem corpus, in propria specie existens, vel quia est illud repræsentative, repræsentat enim corpus in cruce pendens; vel quia non illo modo hic existit. Alter inquit Alg., dict. lib. 1, c. 5, Augustinum loqui de ipsis speciebus sacramentalibus, quæ quodammodo dici possunt Christi corpus, quia illud continent ac repræsentant, sicut ibidem ait, baptismum dici fidem, quia illam significat. Unde Paschasius, epistola de Corpore et sanguine Domini, hoc eodem testimonio veritatem confirmari dicit, quia sicut baptismus, quamvis dicatur esse fides secundum quemdam modum, non excludit existentiam fidei in parvulis, sed potius significat habere illam aliter quam soleant adulti, scilicet per sacramentum et non per proprium actum, ita cum dicitur hoc sacramentum visible esse quodammodo corpus, quia illud significat, non

excluditur corporis veritas. Ad sextum eadem est responsio, quæ ad præcedentia; ibi enim verbis satis perspicuis August. dicit, nos comedere agnum per noctem hujus seculi et quotidie illum immolare, ejusque sanguinem bibere; cum ergo vocat sacrificium imaginis agni, aperte comparat cum Christo existente in celo sub propria specie, cuius hoc sacramentum pignus et imago est, quamvis etiam sit veritas, agnum in se continens. Ultimum testimonium nullam habet difficultatem, loquitur enim de manducatione corporis Christi, quoad effectum ejus, seu quoad unionem cum corpore mystico, ut latius infra dicturi sumus, agentes de usu sacramenti, quæ omnia esse ad mentem August. nulli potest esse dubium, qui attente et ipsa loca et plura alia, in quibus veritatem catholicam expresse docet, consideraverit. Adduximus multa supra tractantes locum Joan. 6, et verba institutionis, et in hac sectione, quibus addi possunt testimonia ex tract. 84 in Joan.: *Quæ mensa est potentis, nisi unde sumitur corpus et sanguis ejus, qui animam suam posuit pro nobis?* et 42 contra Faust., cap. 10: *Habet magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto, ab omnibus gentibus respondetur, Amen.* Hæc est clara vox sanguinis, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium, eodem sanguine redemptorum; et c. 20: *Nunc bibitur, quod de latere Christi manavit;* et lib. 2 de Peccat. meritis et remis., cap. 26, ubi panem catechumenorum negat esse corpus Christi, quamvis sit sanctificatus et aliquo modo sacramentum, atque adeo signum corporis. Tandem ex enarratione in Psalm. 93: *Fuderunt pretium suum, ut biberent pretium suum;* loquitur autem de sanguine Christi fuso ab hominibus; et hujusmodi similia passim in Augustino reperientur.

30. *Respondetur ad loca Cypriani.* — Ad Cyprianum respondetur, in priori loco solum agere de dispositione necessaria ad fructum hujus sacramenti suscipiendum, quem ait non ad corpus, sed ad animam præcipue pertinere. In posteriori autem loco nihil est, quod huic veritati obstet, nisi fortasse, quod sacramentum hoc panem appetet, distinguens illud a corpore in passione tradito. Sed hoc nihil obstat; distinguit enim modum tradendi in cruce corpus suum in specie visibili, et in hoc sacramento per modum cibi et panis, quem infra dicit esse carnem Christi, et sic inquit diversa nomina ad eamdem reduci essentiam, seu eamdem rem indicare, et significantia ac significata eisdem vocabulis cen-

seri, quia et caro panis dicitur, eo quod per species panis significatur, et Eucharistia caro dicitur, quia carnem in se continet et significat.

31. *Ad Hieronymum et Ambrosium.* — Ad Hieronymum et Ambrosium responsio constat ex dictis et ex his quæ statim dicemus, de voce, *antitypa,* nam de vero sensu horum Patrum evidenter ex aliis locis constat, ut saepius visum est in superioribus.

32. *Respondetur ad Tertullianum.* — Ad Tertullianum, quod in eo difficile poterat videri, supra tractando verba institutionis, explicatum est. Locus autem citatus ex primo contra Marcionem in uno sensu non est nobis contrarius, in alio vero etiam nobis favet; nam licet fateamur, Christum repræsentasse, id est, significasse corpus suum, ut erat in propria specie, dando hoc sacramentum, non sequitur dedisse nudum signum, absque re, id est, sine corpore suo in illo contento. Alio vero modo, ut supra diximus, *repræsentare* idem est, quod rem præsentem facere; ita dicitur Christum repræsentasse corpus suum in pane, quia illud sub speciebus panis præsens efficit; et hanc esse Tertullianam phrasin, late ostendit Pamelius eo loco; sunt autem quam plurima alia Tertulliani testimonia, in quibus veram et antiquam hujus sacramenti fidem ostendit, quæ Pamelius congerit lib. 4 contra Marcionem, cap. 40, indicabo autem unum vel alterum ex aprioribus: libro igitur de Idolatria, cap. 7, invehitur in eum Christianum, qui audet eas manus admovere corpori Domini, quæ dæmoniis corpora conferunt; agit contra illos, qui post idolatriæ lapsum, ad communionem accedere audebant, corpus Domini, prout tunc moris erat, in manibus sumentes. Unde subdit: *Proh scelus! semel Judæi Christo manus intulerunt, isti quotidie corpus ejus lacerunt.* Deinde, de Resurrect. carnis, cap. 9: *Caro, inquit, corpore et sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur.* Deinde, lib. 2 ad Uxorem, cap. 5, negat Eucharistiam esse eum panem, qui est in communi usu hominum.

33. *Ad Sanctum Clementem.* — Ad Clemensem partim ex supra dictis patet, partim ex dicendis. Et Gelasii testimonium (quanquam, ut infra dicam, ille liber nec Gelasii Papæ censatur, neque in auctoritate habeatur) recte exponi potest, in actione mysteriorum celebrari imaginem et similitudinem corporis et sanguinis Christi pro nobis in passione effusi, quia hoc sacrificium vere est repræsentatio-

illius; hinc autem non excluditur veritas hujus sacramenti, ut saepe dictum est.

34. *Ad S. Gregorium Nazianz.* — Ad Gregorium Nazianz. de illa voce *antitypa* non est una omnium sententia; quidam existimant antiquos Patres, præsertim Græcos, vocasse panem et vinum, *antitypa*, ante consecrationem, quia tunc significant corpus et sanguinem Domini in eis consecranda, non vero post consecrationem. Ita exponitur Basil. in citato loco septimæ Synodi, quam expositionem approbat Damascen., lib. 4, cap. 24; et Euthym. super Matth. 26, et ut supra vidi mus, ita videtur loqui Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 5, cum panem et vinum figuram vocat. At vero recentiores Scriptores recte considerarunt, expositionem hanc non posse omnibus locis sanctorum Patrum accommodari. Nazianz. enim in citato loco reliquias sacramenti in altari consecratas, *antitypa* vocat, et Basil. in Liturgia post consecrationem ea voce utitur. Respondet ergo Turrianus circa dictum Clementis locum, *antitypa* non idem esse, quod signa, seu typi, sed potius significare id quod signis, seu typis veteribus succedit, quia illam vim habet præpositio illa Græca, *anti*, id est, *pro*, juxta quam expositionem, quæ ingeniosa est, hæc vox potius exprimit veritatem hujus sacramenti, quia significat, loco antiquarum umbrarum nobis datum esse. Negari vero non potest, quin nonnunquam nomen typi inveniatur in Patribus, ut ex Hieron. paulo ante citavi, et idem reperitur apud Chrysostom., homil. 46 in ad Hebr., et Nazianz., orat. 47, in fine; vox autem *typus* illam expositionem non admittit; quare probabile valde existimo vocem, *antitypa*, in eadem significatione usurpari, loco, scilicet, vocis, *typi*, seu figuræ. Unde dicendum est, sicut de aliis vocibus supra diximus, hoc sacramentum esse simul veritatem, et imaginem Christi, in propria specie existentis, ac pro nobis passi; vel etiam species dici *antitypa*, quia repræsentant corpus, quod continent; et quod hic sit sensus Nazianzeni, aperte constat ex eadem oratione, ubi dicit, Christum Domnum super altare contineri et ibi adorari; et orat. 2 de Pasch., quæ est 42: *Sine pudore (inquit) ac dubitatione corpus ede et sanguinem bibe, si modo vitæ desiderio teneris, neque sermonibus, qui sunt de carne, fidem abrogans, neque ad eos, qui de passione habentur, impingens.*

35. *Ad Chrysostomum.* — Ad loca Chrysostomi uno verbo respondere possumus, omnia

illa aliena esse et suspectæ fidei; de commentariis enim super Psalmos omnes eruditæ sentiunt non esse Chrysostomi, quamvis verba ibi citata supradictam expositionem admittant; similiter imperfectum opus Matthæi non est Chrysostomi, et variis est erroribus referatum, unde creditur ab hæreticis corruptum; legatur Sixt. Senen., lib. 4 Bibl., et lib. 5, annot. 164.

36. *Ad Origenem.* — Ad Origenem idem fere dicendum est, nam in libris indubitatis Origenis habemus firma testimonia veritatis, quæ in superioribus tractata sunt; illa vero, quæ ab adversariis adducuntur, ex libris incertis sunt. Deinde priora verba exponi possunt facile, sicut superiora; ex hoc enim sacramento probat, in Christo esse veram carnem, cuius hoc sacramentum est sacrum signum, non tamen vacuum, sed ipsam carnem invisibili modo continens. In posteriori autem loco non videtur esse sermo Origenis de Eucharistia, sed de pane benedicto catechumenorum, de quo August. supra citatus meminit; vel certe quamvis de Eucharistia loquatur, intelligit tamen esse corpus symbolicum seu typicum, vel ratione specierum, vel quia corpus illud mirabili aut invisibili modo ibi continetur. Quod vero de impiis dicit, intelligitur quoad fructum et spirituale manducationem; lege Sextum Senen., lib. 6, annotat. 66.

37. *Ad Theodoreum.* — Ad Theodoreum respondet, de vera ejus sententia ex aliis locis satis constare, præsertim quæst. 27 in Exod.; et in hoc eodem loco, quem tractamus, paulo superius confitetur credere, in mysteriis se participare corpus et sanguinem Domini. Quod vero postea subdit de signis manentibus, de sensibilibus accidentibus intelligit, quæ manent in propria entitate seu natura, quam substantiam vocat, et in priori figura et forma, ut videri et tangi possint: *Intelliguntur autem (inquit) ea esse quæ facta sunt, et creduntur, et adorantur, ut quæ illa sint, quæ creduntur.* Quibus verbis evidenter docet veritatem præsentia. Si quid vero est obscuritatis in his verbis, solum est, quia indicare videtur manere substantiam panis. Sed de hoc dicemus infra in propria disputatione de hac re; *ubi tum ex hoc loco, tum ex Dialog. 4 ostendemus, eum non sensisse manere panem quoad substantiam, sed tantum quoad accidentia.*

38. *Ad Eusebium.* — Ad loca Eusebii respondendum est, sicut ad superiora, scilicet, in hoc sacramento repræsentari mysterium

Passionis Christi, quam ibi dispensationem divinam vocat. Eodem modo appellat actionem hujus sacramenti imaginem, seu notam corporis Christi, crucifixi, scilicet, et passi pro nobis.

SECTIO V.

Utrum ex divinis miraculis satis possit hæc Christi præsentia comprobari.

4. *Duplex est miraculorum genus.* — Docet D. Thom. supra, q. 29, art. 4, ad 2, duplex esse miraculorum genus: quædam miracula fiunt, ut credantur; alia, ut ad credendum juvent et sint testimonia credibilitatis. Priora solent esse occulta, quia sunt ad exercendam fidem et ad meritum ejus. Posteriora oportet, ut sint publica et nota, ut ad credendum inducant. Utrumque autem miraculorum genus in hoc sacramento inventum est, et utroque potest realis præsentia confirmari, sed diverso modo, ut patebit. Nomine autem miraculi, ne sit in voce æquivocatio, intelligimus omnem effectum divinæ omnipotentiae, supra omnes leges naturæ factum, sive extraordinarie fiat, sive ex aliqua ordinaria potestate supernaturali hominibus data; comprehendimus etiam singularia aliqua beneficia, specialiter a Deo concessa ob fidem et reverentiam hujus sacramenti.

2. Primo igitur, quædam miracula interveniunt in hoc sacramento, quasi per se, ut ipsum videlicet fiat, et hæc proprie instituta sunt ut credantur. Unde ex illis non potest probari præsentia, nam potius illorum fides in fide realis præsentia Christi in sacramento continentur, et e converso, et ideo, qui unum crediderit, necesse est, ut aliud credat. Potest tamen valere hic argumentandi locus, si ex sanctis Patribus ostenderimus, hujusmodi miracula in hoc sacramento confiando intervenire. Solent autem numerari a quibusdam decem, ab aliis undecim, vel duodecim, vel etiam plura miracula, omnia tamen ad quatuor capita reducuntur. Primum est, quod unico verbo tanta rerum transmutatio fiat, ut notavit Ambros., 4 de Myst., cap. 9, et sæpe alias, de quo infra, disp. 41. Secundum est, quod accidentia maneant sine substantia panis vel vini, et aliud sit quod visus, gustus et tactus referunt, aliud quod revera existit, ut dixit Cyrill. Hierosol., Cateches. 4, Chrys., hom. 85 in Matth., de quo plura infra, disput. 40. Tertium, quod corpus Christi integrum et perfectum cum tota sua quantitate sub

minima quantitate panis contineatur; sic enim dixit Epiphanus in Anch.: *Christus vere est in hoc sacramento, cum non sit illi æquale in quantitate, nec simile in figura.* Sed de hoc latius infra, quæst. sequent., disputat. 42. Quartum denique, quod idem corpus in diversis locis existat. Quod miraculum variis modis explicant Patres; Chrysost., homil. 47 in ad Hebr., quod in multis locis offeratur Christus, hic plenus existens, et illic plenus; et homil. 82 in Matth., quod idem seipsum comedat, suumque sanguinem bibat; homil. vero 2 ad Pop., et homil. 3 ad Ephes., in hoc ponit miraculum, quod idem Christus, qui cœlum ascendit, nobiscum manserit in terra: *Elias, inquit, ascendens pallium discipulo dimisit; Filius autem Dei ascendens nobis suam carnem dimisit; sed Elias quidem exutus, Christus autem nobis suam carnem reliquit et ipsam habens ascendit.* Hieron., epist. 450, quæst. 2, quod idem sit conviva et convivium, comedens et quod comeditur. August., Psalm. 33, quod idem portet seipsum in manibus suis. Item, serm. 2 de Verbis Apostoli; et in hom. citat. a Beda, 4 ad Cor. 10; et Cyprian., serm. de Coena Domini, quod idem cibus totus sumatur a multis, et totus a singulis, et semper integer perseveret, quod ex Andrea Apostolo supra etiam retulimus; Bernardus, serm. ultimo de Coena Domini, quod idem corpus simul in cœlo et in terris existat. In his autem omnibus nullum esset miraculum, si totum negotium fieret in solo signo; quod enim miraculum est, alicubi esse realiter et alibi in signo, aut manducare seipsum in imagine, et sic de aliis?

3. Secundo, ad comprobandum hanc fidem facta sunt a Deo magna miracula, et concessa insignia et singularia beneficia, quæ recenset Guitmund., lib. 3 de hoc sacramento, ad finem; et Paschas., lib. de Corpore et sanguine Domini, cap. 12; Garetius, 4 et 5 Classe sui lib. Breviter etiam indicabo graviora Patrum testimonia, in quibus hujusmodi beneficia divina, vel miracula continentur. Ambros., orat. de fratre suo Satyro, et Nazianz., orat. de sua sorore Gorgon., divina beneficia referunt fide et devotione hujus sacramenti collata. Prosper, in Dimidio temporis, cap. 6, refert puellam a potestate dæmonis liberatam; Gregor., 2 Dial., cap. 24, refert S. Benedictum applicuisse corpus Domini cùdiam corpori defuncto, quod semel ac iterum ab ipso sepulcro divina permissione fuerat expulsum, ut amplius non expellere-

tur, quod et factum est; et lib. 3, cap. 3, refert S. Agapitum loquendi facultatem cui-dam restituisse, dato illi corpore Domini; Joannes diaconus in vita ejusdem Gregorii refert, mutatam esse Eucharistiam in lapi-dem in ore cujusdam, qui de illius veritate, cum illam acciperet, dubitavit; et idem refert Nicephor., lib. 43 Hist., cap. 7, accidisse mulieri, quæ hæresi Macedonii infecta ad hoc sacramentum accessit. Idem Sozom., lib. 8, cap. 5. Alia legi possunt in citatis auctoribus; solum sunt notanda verba Bernardi, quæ in vita ejus, lib. 2, cap. 7, leguntur. Cum enim ad expellendum dæmonem corpus Domini patenæ superpositum capiti cujusdam mulieris admovisset, dixit: *Adest, inique spiritus, iudex tuus, adest summa potestas, adest ille, qui pro nostra salute passurus dixit: Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras;* et in hac fide præcipiens illi exire, coactus est obe-dire. Huc etiam spectant variae visiones et apparitiones, quæ de hoc sacramento legun-tur, in quibus Christus sub aliqua specie vi-sibili appariuit dicitur, alterutra ex causa, ut inquit Alg., lib. 4 de hoc sacramento, c. 3, scilicet, vel ad confirmando infirmos in fide, et protervos deterrendo, ut in vita S. Ma-lachia refert Bernard., et in vita S. Gregorii Joan. Diaconus, lib. 2, cap. 41; vel ut ipsum amantes et desiderantes consolaretur, ut Paschiasius refert, lib. de Corpore et san-guine Domini, cap. 4, et plura refert Garet. supra.

4. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices, potuisse Christum præstare hec beneficia per hoc sa-cramentum, etiam si in illo presens non adasset. Respondeatur, non colligi ejus præ-sentiam ex solis operibus, quatenus miracu-losa sunt, sed quatenus fiunt ex fide hujus præsentiae et veritatis, aut directe in ejusdem veritatis testimonium, et confirmationem; talia enim fuisse prædicta miracula constat ex prædictis auctoribus tam aperte, ut nisi impudentissime in dubium revocari non pos-sint. Postremo in confirmationem hujus veri-tatis afferre possumus prodigia, quæ in ultio-nem eorum, qui indigne ad hoc sacramentum accedunt, vel alias irreverenter eo usi sunt, Deus est operatus. Imprimis enim Paul., 4 ad Cor. 10, propter abusum hujus sacramenti dicit multos obiisse, variasque ægritudines passos esse. Deinde Cypr., in lib. de Laps., varia hujusmodi exempla refert, et signa di-vinitus facta; et inter alia notanda sunt illa verba: *Sanctificatum in Domini sanguine*

potum de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas Domini, tanta majestas; et illa: Do-cumentum unius ostensem est recedere Domi-num, cum negatur, quia, dum quidam in-digne accederet, cinerem loco Eucharistie invenit. Optatus vero, lib. 2 cont. Parmen., refert, quosdam hereticos Eucharistiam suis canibus projecisse, canes autem in dominos suos insurrexisse, eosque dilaniasse, veluti vindicantes injuriam corpori Domini factam.

5. *Objectio.* — *Responsio.* — Atque hinc obiter solvit objectio, quam magni faciunt Gentiles contra hoc sacramentum, quia con-stat ex historiis, et experientia, tyrannos, ac persecutores Ecclesiæ, sæpe Ecclesias pro-fanasse, et altaria evertisse, et Eucharistiam etiam conculcasse et combussisse, et tamen Christum ibi existentem nunquam se-ipsum defendisse, atque aliquod mirum opus in hostium vindictam effecisse; ergo vel est impotens ad hoc faciendum, quod nos non dicemus, aut sine causa credimus illum ibi adesse. Olim enim Deus in eos, qui in arcam testamenti injuriosi fuerunt, gravissime animadvertisit, ut legimus 1 Reg., c. 5. Quid ergo facturus esset in hoc sacramento, si vere ac realiter in eo contineretur? Respondeatur ta-men facile ex dictis, quod licet interdum Deus justo judicio, vel ad probationem et exerci-tum fidei suorum servorum permiserit, vel templa, vel etiam ipsa sacramenta ab infide-libus indigne tractari, non propterea existi-mandum est, Christum ab hoc divino sacra-mento abesse, quia, quamvis sacramentum conculcat, aut comburatur, ipse impassibili-manet, et ob meritum nostræ fidei non expedit semper uti miraculis et signis ad hostes fidei coercendos, sed permittere potius, ut juxta rerum, ac bellorum varietatem res humano modo succedant, eo vel maxime, quod hoc sacramentum et maximum miracu-lum, quod in eo fit, non est ordinatum ad confirmandam vel persuadendam fidem, sed potius, ut sit materia in qua fides exerceatur; interdum vero ut diximus, vel ad confirmando infirmos, vel ad terrendos iniquos uitio-Christus potentia sua, simul ostendendo suam præsentiam in hoc sacramento. Ex quo etiam ortum est, quod August. refert, lib. 4 de Civit., cap. 4, aliquando hostes debellatores et victores Christianorum tantam exhibuisse reverentiam eorum templis, ut fuerint asylum omnium ad illa confugientium, ne vel ipsi, vel eorum bona in hostium potestatem venirent.

Quid ex antiqua historia et praxi Ecclesiæ, de reali præsentiâ Christi in hoc sacramento possit colligi.

4. Ratio difficultatis esse potest, quia in historiis Ecclesiasticis multa legimus facta esse a fidelibus, et pastoribus Ecclesiæ, circa usum hujus sacramenti, quæ non videntur profecta ex fide realis præsentiæ Christi in ipso; alias nec convenientia, nec decentia vi-derentur. Primum sit, quod olim Eucharistia in manibus communicantium etiam laicorum dabatur, ut constat ex Concil. Tolet. I, c. 44, et habetur 11, quest. 4, cap. Si quis laicus, ubi excommunicatur, qui accepit Eucharistiam, et in Ecclesia non consumit; et ex sexta Synodo, can. 101 in Trullo, ubi prohibentur fideles afferre vascula aurea, vel argentea, in quibus recipient Eucharistiam, et per ea communicent, sed manibus propriis. Idem colligitur ex epist. Cornelii P., quam refert Euseb., lib. 6 Hist., cap. 35, in fine, et Ni-ceph., lib. 6, cap. 3; et ex epist. Dionys. Alex., quam refert idem Niceph., eodem lib., cap. 9; et ex verbis Ambrosii, quia refert idem Niceph., lib. 12, cap. 41, illum ad Theodosium dixisse: *Quomodo manus extol-lis, quæ cæde iniqua diffluunt? Quomodo etiam divinum Domini corpus eis excipies? Quomodo sanguinem pretiosum ad os afferes?* Idem refert Theod., lib. 5 Hist., cap. 47, et lib. 9 Trip., cap. 30; idem aperte constat ex Cyrill. Hieros., orat. 5 Mystag.; et Cypriano, lib. de Lapsis; et August., lib. 50 hom., in 26: *Quanta, inquit, sollicitudine observamus, ut nihil ex ipso, e nostris manibus in terram cadat?* et serm. 252 de Tempore, cum inquit: *Omnis viri, quando communicare desiderant, lavant manus suas; nec sine causa viros no-minat, nam hæc consuetudo non videtur in scemini viguisse, ut jam dicam.*

2. Secundo ex conjectura, ex eo quod interdum per laicos ad infirmos Eucharistia mittebatur, in quo illud factum memoria dignum est, quod Dionys. Alexan. refert in epist. ad Fabian. Antioch., apud Euseb., I. 6, cap. 36; et Niceph., I. 6, cap. 6, de Serapione sene, qui, cum propter negatam in tormentis fidem a participatione sacramentorum arce-retur, et morti esset vicinus, puerum ad vo-candum presbyterum misit, qui cum etiam ægrotaret, puer, inquit, exiguam partem Eucharistiæ dedit, præcipiens, ut eam made-factam in os senis infunderet, quod puer im-

plevit. Quod sane factum non videtur ex ea fide ortum, qua Eucharistia Christi caro cre-ditur. Huc pertinet, quod Greg. narrat. hom. 40 in Evang., de S. Romula, quæ in mortis articulo constituta Eucharistiam petiit a Re-dempta magistra sua, quam illi Redempta ministravit.

3. Tertio simile est, quod olim in privatis domibus Eucharistia servabatur, ut eam unusquisque acciperet, ut aperte constat ex Cypriano, serm. de Lapsis, non longe a fine, et clarius de Spectaculis, n. 4: *Dimissus, inquit, et gerens secum, ut assolet, Eucharistiam;* indicat etiam Tertull., lib. 2 ad Uxo-rem in illis verbis: *Non sciet maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes, et si scive-rit, panem non illum credet esse, qui dicitur; idem aperte lib. de Orat., sub finem; Basil. in epist. ad Cæsarem Patriit.: In Alexandria, inquit, et Ægypto unusquisque de populo ha-bet communionem in domo sua, acceptam a sacerdote sacrificante et distribuente.* Quod maxime servatum esse refert ab his, qui in eremis solitariam vitam agebant. Huc etiam spectat quod refert Hier., ep. 50 ad Pam., de Romana consuetudine quotidie communicandi in propriis ac privatis domibus, ut indicat. Et quod dicit August., serm. 252 de Temp.: *Omnis mulieres nitida exhibent linteamina, ubi corpus Christi excipiant; et fortasse hujusmodi linteamen, dominicale dicebatur, atque de eo loquitur Conc. Altisiod., cap. 42, ubi præcipit, ut unaquæque mulier cum com-municat, dominicale suum habeat, nam c. 36, dixerat, non licere scemini propria manu ac-cipere Eucharistiam.*

4. Quarto, hoc confirmant, quia privatim iter agentes, vel in via, vel in mari, secum Eucharistiam deferebant, ut constat ex Beda in Martyr., 18 kalendas Septemb., ubi de Tharsicio acolytho refert interfictum esse a paganis in via eo quod noluisset ostendere Eucharistiam, quam secum portabat; et Ambrosius, oratione funeb. de fratre suo, re-fert, illum, antequam esset presbyter, secum in navi Eucharistiam portasse.

5. Quinto, non parum facere videtur, quod Hieron., epist. 4 ad Rust., refert, in fine, Corpus Domini in vimineo canistro, sanguinem vero in vitro solere ab Episcopo confici et servari.

6. Sexto, hanc etiam partem adjuvat, quod Euseb. refert, lib. 5 Hist., cap. 24, fuisse anti-quam consuetudinem, ut Episcopus, quando ad suam civitatem alias Episcopus veniebat,

salutandi gratia, Eucharistiam ad illum mitteret. Hæc enim et similia non est verisimile fuisse in Ecclesia facienda, si Eucharistia verum Christi corpus crederetur.

7. Quod septimo confirmat illa prisca consuetudo dandi Eucharistiam infantibus, ut dicam latius infra, quæst. 79, et constat ex Cypriano, lib. de Lapsis; August., lib. 3 de Trinit., cap. 10, et epist. 23; in quo illud potissimum notandum est, quod refert Evagrius lib. 4 Histor., cap. 35, de Constantinopolitana consuetudine, ut, si aliquæ particulae corporis Domini superessent, pueri impuberes, qui Ecclesiam frequentabant, accenserentur, ut eas consumerent.

8. Dicendum vero est, ex antiqua praxi Ecclesiæ, id est, ex summa veneratione, ac religione, qua semper hoc sacramentum in Ecclesia tractatum est, non obscure colligi, hanc fidem de reali præsentia Christi in Eucharistia perpetuam ac constantem in Ecclesia fuisse. Quod variis modis ostendi, ac declarari potest. Primo, ex adoratione, quam accedentes ad hoc sacramentum illi semper exhibuerunt, cum timore et tremore tanquam ad Regis corpus accedentes, ut inquit Clemens, lib. 2 Constit., c. 61, ad quod accommodat Aug., epist. 120, cap. 27, illud Ps. 24: *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ.* In quem etiam sensum tractat hæc verba Concionæ super eundem Psal.; Psal. vero 58, loquens idem August. de carne a Verbo assumpta, in qua in hoc mundo ambulavit, inquit: *Et quia ipsam carnem ad manducandum, ad salutem dedit, nemo illum manducat, nisi prius adoraverit.* Sic etiam Chrysostom., hom. 3 in ad Ephes.: *Adora, inquit, et manduca;* idem hom. 3 et 4 de Incomprehens. Dei natura, et in aliis supra citatis. Et hoc spectat, quod aliis multis in locis gravissime docet, Sanctos, scilicet, Angelos adstare his mysteriis, illaque admirari, ac venerari, ut videre licet l. 6 de Sacerdotio, et hom. de Euchar. in Encæniis, 31 in Acta, 60 ad Pop. Unde Gregor., 4 Dialog., c. 58: *Quis fidelium, inquit, habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri? in illo Jesu Christi mysterio, Angelorum chorus adesse?* etc. Theodoreus præterea, Dialog. 2, de his mysteriis loquens, inquit: *Et creduntur et adorantur, quod ea sint, quæ creduntur.* Ad eundem modum loquitur Ambros., lib. 3 de Spiritu Sancto, cap. 12, et alii quos infra in propria disputatione de cultu hujus sacramenti rescremus. Nec dici

potest adorari Eucharistia solum ut signum vel imago Christi, tum quia citati Patres aperte loquuntur de adoratione Christi secundum se; unde comparant hanc adorationem cum adoratione Magorum, ut patet ex Chrysostomo, hom. 7 in Math., et cum adoratione Centurionis, ex Origene, hom. 5 in diverso; tum etiam quia alias non magis adorari posset Christus in hoc sacramento, quam in baptismo, et Sancti longe aliter de hoc sacramento, quam de aliis sentiunt; quare Theodoret. diserte dixit, hæc mysteria adorari, non quia significant, sed quia ea sunt quæ creduntur; tum denique, quia non solum adorandam, sed etiam invocandam dicunt Eucharistiam; Basil. enim, libro de Spiritu Sancto, cap. 27, invocationem Eucharistie ponit inter Apostolicas traditiones, et ita in Canone missæ oramus, ad ipsum sacramentum dicentes, *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis,* et idem fit in omnibus antiquis Liturgiis, Jacobi, Basilii et Chrysost., in quibus illa etiam deprecatione habetur post consecrationem, *Deus propitus esto mihi peccatori,* et illa, *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* Sic etiam Dionys., cap. 3 Ecclesiastice Hierarchie, parte tertia: *O divinissimum (inquit) sacramentum, intelligentiae nostræ oculos tuo lumine comple.* Similia colliguntur ex Greg. Naz., dicta orat. de obitu sororis Gorgonie, et alii Patribus supra citatis; invocatio autem et oratio fit ad ipsum Christum, non ad panem, etiam si illum significaret.

9. Secundo hoc colligitur ex summa diligenzia, quæ semper in Ecclesia adhibita est, ut cum maxima puritate suscipiat hoc sacramentum, quo pertinet conscientiae examen et praecedens confessio, juxta illud Paul.: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat.* Item, quod solum a jejunis sumatur; et alia de quibus infra, quæst. 80. Quod vero interdum hoc sacramentum, seu ejus reliquiæ infantibus darentur, non fuit profectum ex minori hujus sacramenti fide, sed quia fortasse existente tunc minori numero et majori devotione fidelium, id poterat fieri commodi. Unde, ut ex August., 3 de Trinit., cap. 10, colligitur, magna cura adhibebatur, ut unusquisque pro captu suo fideliter, reverenterque accederet; postmodum vero crescentibus Christianis populis, et devotione ac charitate refrigerescente illa consuetudo abolita fuit, ob majorem hujus sacramenti reverentiam, ut quest. 80 copiosius dicemus.

Illud vero observatione dignum est hoc loco, quanta cura semper fuerit adhibita, ne aliqua Eucharistie particula in terram decidat, ut videre licet in cap. Si per negligentiam, de Consecr., dist. 2, ubi gravis imponitur pena ei ob cuius negligentiam aliquid in terram decidit. De qua etiam re eleganter loquitur Chrysostom., epist. 4 ad Innocentium, exaggerans facinus cujusdam militis, qui altare usque ad pavimentum sanguine Domini asperserat. Unde Tertullian., lib. de Coron. mil., cap. 3: *Calicis aut panis nostri (inquit) aliquid decuti in terram anxi patimur;* et Orig., hom. 43 in Exod.: *Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati munera aliquid dilabatur; reos enim vos creditis, et recte creditis, si aliquid inde per negligentiam decidat.* Sed præcipue notandum est locus Cyr. Hieros., Catech. 5, dicentis: *Cave, ne quid inde excidat tibi, quod enim amites, hoc tanquam ex proprio membro amiseris;* et postea describit modum, quo olim Eucharistia dabatur in manibus, dicens: *Non expansis manibus neque disjunctis digitis; sed sinistram veluti sedem aliquam subicias dextræ, que tantum Regem susceptura est, et concava manu suscipe corpus Christi.* Ex quo intelligitur consuetudinem illam ex magna reverentia introductam esse, quia videbatur opportunus modus, ne aliquid in terram decideret. Postea vero propter majorem decentiam illa consuetudo est immutata, ut constat ex Conc. Rotom., cap. 2, ubi prohibitum est, ne Eucharistia detur in manibus communicantium, sed quod ab ipso sacerdote ori infundatur, et in Conc. Altisiod., can. 36, omnibus laicis uni ersaliter prohibetur contactus hujus sacramenti.

10. Tertio hoc constat ex eo, quod propter reverentiam corporis Christi existentis in hoc sacramento, ut res sanctissima summa religione tractetur, consecrati semper fuerint in Ecclesia sacerdotes, ut infra suo loco videbimus; illud solum ad praesens spectat, hoc titulo in summa reverentia habitos esse, quod Christi corpus suo ore conficiunt, ut Hieronym. loquitur, epist. ad Heliodor. Unde eleganter Gregor. Nazian., orat. 47, ad cives timore percuscos, inquit: *Num tibi præterea supplícis exjusdam libelli loco canities hæc offerenda erit, atque annorum numerus, diuturnumque et labiis expers hoc sacerdotium, quod ipsis quoque Angeli puri purissimi Dei cultores,*